

Bijdrage Astrid Sy, 4 mei 2022

Nationaal Monument Kamp Vught

Afgelopen november overleed Gisela Wieberdink-Söhnlein op honderdjarige leeftijd, een verzetsvrouw, en oud-gevangene van kamp Vught. Iemand die ik lang gekend heb. Deze gebeurtenis was de oorzaak voor een interessant gesprek dat ik met mijn zoontje van vier had. Hij zag dat ik verdrietig was en vroeg waarom. Ik vertelde hem dat een vriendin van mij was overleden. Gisela, een ontzettend moedige vrouw, want ze had kinderen gered van hele enge mensen. Maar wie waren die enge mensen dan. En waarom kwamen die hier? En waarom had ze die kinderen gered? Vraag na vraag volgde. Tja, hoe leg je dit uit aan een kind van vier? Toch probeerde ik het. Hij vond het razend interessant. Die enge mensen noemde hij monsters. En moedige Gisela, was die mooie mevrouw.

In zijn beleving zijn er slechte en goede mensen. De slechte mensen - dat zijn monsters. De goede mensen: zijn mooie mensen. In de weken erna begon hij regelmatig over 'die mooie mevrouw' en vroeg mij dan of ik nog eens over haar wilde vertellen.

Het is niet gek dat dit zelfs mijn zoontje van vier fascineert. Ik had hetzelfde, toen ik als twintigjarige student haar verhaal tegen kwam.

Gisela was lid van de Amsterdamse Studentengroep en het Utrechts Kindercomité, twee verzetsgroepen die zoveel mogelijk joodse kinderen van deportatie hebben geprobeerd te redden. Bekende namen als Piet Meerburg, Iet van Dijk, Rut Matthijsen en Hetty Vôte hoorden bij deze dappere groep. Gisela haalde de kinderen op en bracht ze naar hun onderduikouders. Ze stopte zelfs met haar studie en reisde het hele land door, elke dag weer. In 1943 werd Gisela samen met vriendin Hetty Vôte opgepakt en gevangengezet hier in kamp Vught.

Ik kon het toen gewoon niet bevatten. Normale, jonge mensen, net als ik. Die plotseling voor de onwerkelijke realiteit stonden dat het oorlog was. De vanzelfsprekendheid van hun vrije, beschermde bestaan bestond niet meer.

Ik zocht Gisela op omdat ik een jeugdroman wilde schrijven, geïnspireerd op haar ervaringen in de oorlog. We werden vriendinnen. Ik gaf haar bonbonnetjes, zij mij oorlogsherinneringen.

De verhalen van deze jonge mannen en vrouwen uit het verzet roepen in mij allerlei vragen op. Wat zou er gebeuren er nu oorlog uitbreekt? Wat zou dat bij mij naar boven brengen? Tot welke verschrikkingen of onzelfzuchtige daden ben ik in staat? In de woorden van mijn zoontje: bij wie komt het monsterlijke naar boven en bij wie het mooie?

“Mama, komen de monsters nu weer? En moet ik dan ook vechten?” vroeg mij zoontje aan het eind van ons gesprek.

Ik gaf hem een dikke knuffel en zei dat hij nergens bang voor hoefde te zijn. Dat er geen monsters meer komen en dat hij nooit hoeft te vechten. Toch knaagde er diep van binnen iets. Want hoe weet ik dat zo zeker?

Problemen en spanningen die een paar jaar geleden nog erg abstract en ver weg leken, dringen steeds meer ons leven binnen. Racisme, xenofobie, antisemitisme zijn steeds meer zichtbaar. De kloof tussen bevolkingsgroepen wordt groter, we raken steeds meer van elkaar vervreemd. Een verwoestend virus zette de wereld op pauzestand. We wennen aan zomerse dagen van 40 graden en ongekende weersomstandigheden. Een imperialistisch Rusland pakt met de inval van Oekraïne op waar het gebeven was. De lijst is lang.

Ook vrienden van mij die zich nooit om politieke zaken bekommerden, beginnen zich ongemakkelijk te voelen. Vrijheid en vrede is niet meer zo vanzelfsprekend. De wrede buitenwereld komt gevaarlijk dichtbij. Nucleaire ramp. Poetin. Vluchtelingen crisis. Derde Wereldoorlog. Woorden die ik plotseling hoor in de metro, in appgroepjes en bij de sleutelmaker. Het antwoord is nee. Als mijn kind wil weten of zijn vrijheid en veiligheid ooit in gevaar komt, kan ik niet in goed geweten zeggen dat dit nooit gaat gebeuren. En dat vind ik heel erg en heel eng.

‘Het is gebeurd, dus het kan weer gebeuren, zei Primo Levi, ‘dat is de kern van wat wij te zeggen hebben.’ Ik durf het bijna niet te citeren, want dat is al zo vaak gedaan. Maar het is zo vaak geciteerd omdat het zo ongelooflijk waar is.

En toch vragen steeds meer jongeren zich af waarom we moeten leren over een oorlog van zo lang geleden. Een terechte vraag die serieus genomen moet worden. Als de generatie die de oorlog heeft meegemaakt uitsterft, wordt deze oorlog ook veel minder tastbaar en slinkt langzaam tot bladzijdes in geschiedenisboeken. Er zijn andere, recentere oorlogen die direct van invloed zijn op mensen die nu leven. Over de hele wereld lijden er mensen vanwege verwoesting, hongersnoden en andere verschrikkingen. Aan de grenzen

van Europa is recent een conflict losgebarsten waar we direct de gevolgen van voelen. Dus waarom is de Tweede Wereldoorlog zo belangrijk?

We proberen allemaal te begrijpen wat er aan de hand is. Hoe we hier zijn beland en waar het toe gaat leiden. Wat het voor ons betekent. Kijken naar het verleden kan ons hierbij helpen. Het geeft grip. Inzicht in menselijk handelen.

In een hachelijke situatie zijn wij als mensen in staat tot gruwelijke wreedheden. Maar we zijn ook in staat om onszelf te overstijgen en belangeloos het goede te doen: We kunnen monsters zijn en we kunnen mooie mensen zijn. Om onze vrijheid en veiligheid te behouden, is van wezenlijk belang om hier af en toe bij stil te staan.

En het gevaar zit hem erin dat we dat te makkelijk vergeten. Maar dat vergeten lukt niet als je in de klas luistert naar iemand die vertelt over zijn of haar onderduiktijd. Als je leest over jonge vrouwen en mannen die de nazi's probeerden te saboteren. Of als je over een voormalig kampterrein langs wachttorens en een crematorium loopt. Als je even twee minuten stilte houdt op 4 mei.

Vergeten kun je niet, als je het verhaal van Klaartje de Zwarte-Walvisch kent. Een joodse vrouw die een dagboek bijhield over het leven in kamp Vught. Een verhaal met een abrupt einde, als ze gedeporteerd wordt naar vernietigingskamp Sobibor en nooit meer terugkomt. En vergeten kun je ook niet, als je foto's ziet van blije kindergezichten. Kinderen op het moment dat de foto genomen werd, nog niet wisten dat zij ooit met het kindertransport vanuit Vught naar Sobibor gedeporteerd zouden worden.

Voor mensen zoals ik, die lang na de Tweede Wereldoorlog geboren zijn, geeft dit een inkijkje in een andere wereld. Het bewijst dat het *echt* is gebeurd, in dit land, nog niet zo heel lang geleden: de bezetting van Nederland, de uitbuiting van de bevolking, de onderdrukking en terreur en het uitsluiten, vervolgen en moord op de joden, roma en sinti.

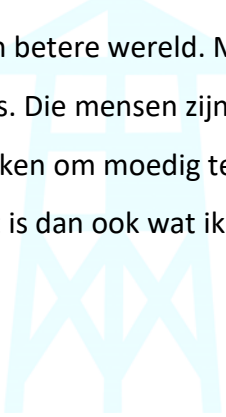
Dan lijkt je eigen leven even ver weg en zijn de grote vraagstukken van het leven tastbaar en dichtbij. Vraagstukken over de betekenis van moed tegen de achtergrond van grenzeloos kwaad; wat er zichtbaar blijft van menselijkheid en liefde als het wordt verduisterd door zoveel mensonterende wreedheid.

Ik moet je bekennen dat als ik naar de geschiedenis kijk en wat er nu gaande is, ik bijna mijn hoop in de mensheid verlies. Ik heb altijd het idee dat je dit soort dingen niet mag zeggen, maar ik zeg het lekker toch. Want misschien is het niet erg om soms even moedeloos te zijn. Misschien is het juist noodzakelijk. Zodat we ons realiseren hoe precair

alles is. Zeker nu, met alles wat gaande is in de wereld. En hoe blij we mogen zijn dat nu, op dit moment alles goed is. Elke dag even proosten dat we in een veilig, vrij land leven. Daarin ligt voor mij de waarde van geschiedenis: het besef dat de wereld een ingewikkeld web is, gesponnen van dunne draden die elk moment kunnen breken. En dat wat ik doe en de keuzes die ik maak dat web kunnen breken of verstevigen. Wat dat leert het verleden mij ook. Dat er mensen zijn die wel een verschil hebben gemaakt. Mensen die ervoor kozen om geen monsters, maar mooie mensen te zijn. In de woorden van mijn zoontje.

Gisela was de laatste van de studentenverzetsgroep die nog leefde. Ook zij is nu dood. Als mijn zoontje wat ouder is, laat ik hem de foto zien waar hij op schoot zit bij Gisela, als baby. En ik zal hem haar verhaal blijven vertellen. Hij zal het zich niet herinneren, maar hopelijk wel beseffen hoe bijzonder het is dat hun levens elkaar nog even gekruist hebben.

En dat is waarom je nooit helemaal de hoop mag verliezen. Voor mijn kinderen en hun kinderen. Voor Gisela en al die anderen die hun leven op het spel hebben gezet voor een betere wereld. Mensen die onverzettelijke moed toonden in een tijd dat er weinig hoop was. Die mensen zijn er nu ook en zullen er altijd zijn. Misschien moet ik ooit de keuze maken om moedig te zijn. Misschien mijn kinderen. We moeten het vonkje doorgeven. En dat is dan ook wat ik blijf doen.

NATIONAAL
MONUMENT
KAMP VUGHT